

Карпенко В. М.,
*адвокат, аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ СВІДКУ ПІД ЧАС ЙОГО ДОПИТУ

PROFESSIONAL ASSISTANCE TO A WITNESS DURING HIS/HER INTERROGATION

Здійснено аналіз кримінального процесуального законодавства з метою визначення повноважень адвоката щодо надання правової допомоги свідку під час його допиту. Встановлено, що правова регламентація участі адвоката у допиті свідка не дозволяє йому ефективно реалізовувати право на професійну правничу допомогу та не відповідає вимозі правової визначеності законодавства.

У тих ситуаціях, коли процесуальні права свідка мають реалізовуватися лише ним безпосередньо, професійна правнича допомога полягає у роз'ясненні свідкові суті цих процесуальних прав та порядку їх реалізації, а також у контролі за дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства особами, які проводять допит. Під час допиту свідка адвокат має контролювати дотримання вимог кримінального процесуального законодавства, які можна об'єднати у такі групи: вимоги щодо часу, місця та тривалості проведення допиту; вимоги щодо поінформованості свідка про підстави допиту та його процесуальний статус; дотримання кримінальної процесуальної форми проведення допиту та оформлення його результатів.

Ефективність реалізації права свідка на професійну правничу допомогу під час давання показань залежить від можливості проконсультуватися із адвокатом як до початку першого допиту, так і під час давання показань. Обґрунтована доцільність законодавчого визначення процесуального статусу осіб, які надають пояснення, та врегулювання процесуального порядку відбирання пояснень.

Обґрунтована необхідність регламентації процесуального статусу адвоката свідка і наділення його такими процесуальними правами: надавати консультації свідку; ставити запитання свідку для уточнення і доповнення його відповідей; заперечувати проти незаконних дій щодо порядку проведення допиту; подавати клопотання щодо процесуального порядку проведення допиту; оскаржувати дії, рішення та бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, що стосуються порядку проведення допиту свідка.

Ключові слова: допит свідка, показання свідка, пояснення, консультації, процесуальний статус адвоката свідка.

An analysis of criminal procedural legislation has been carried out in order to determine the powers of a counsel when providing legal assistance to a witness during his/her interrogation. It has been established that the legal regulation of counsel's participation in the interrogation of a witness does not allow counsel to exercise the right to professional assistance effectively and does not comply with the requirement of legal certainty of the legislation.

Where the procedural rights of a witness are to be exercised directly by him or her alone, professional legal assistance involves explaining the essence of these procedural rights and how to exercise them, as well as monitoring compliance with the criminal procedure legislation by those conducting the interrogation. During the examination of a witness, a counsel shall monitor compliance with the requirements of the criminal procedure legislation, which may be grouped as follows: requirements as to the time, place and duration of the examination; requirements as to the witness's awareness of the grounds for the examination and his or her procedural status; compliance with the criminal procedure form of conducting and registration of the examination results.

Effective exercising of a witness's right to professional assistance during questioning depends on the opportunity to consult a counsel both before the first interrogation and during the questioning. The appropriateness of legislative determination of the procedural status of persons providing explanations and regulation of the explanation collection procedure have been substantiated.

It has been substantiated that the procedural status of a counsel for a witness needs to be regulated by granting the following procedural rights the counsel: to advise the witness; to ask questions to the witness to clarify and supplement his/her answers; to object to illegal actions related to the questioning procedure; to file a motion on the questioning procedure; to challenge the actions, decisions and omissions of the investigator, inquiry officer or prosecutor concerning the witness questioning procedure.

Key words: witness interrogation, testimony, explanations, consultations, procedural status of the witness' counsel.

Постановка проблеми. Відповідно до положень ч. 1 ст. 65 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань [1]. Тобто давання показань – це та відправна точка, з якої починається участь особи як свідка у кримінальному провадженні.

Водночас непоодинокими є випадки, коли особа, яка на початкових етапах досудового розслідування допитувалася як свідок, у подальшому може отримати повідомлення про підозру. З цього приводу у прецедентній практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) наголошується, що забезпечення справедливого судового розгляду вимагає, щоб особа могла користуватися допомогою адвоката вже на початкових етапах допиту [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання надання професійної правничої допомоги свідку під час його допиту не отримало належного наукового розроблення. Дослідженню окремих питань цієї проблеми присвятили свої праці О.В. Белькова, Т.В. Варфоломеєва, І.В. Гловюк, О.М. Дроздов, О.В. Дудко, І.В. Дубівка, Т.В. Корчева, О.В. Панчук, Л.Д. Удалова, В.М. Щерба, О.Г. Яновська. Проте нині немає загальноновизнаного підходу щодо визначення правового статусу адвоката, який надає професійну правничу допомогу свідку під час його допиту.

Метою статті є аналіз кримінального процесуального законодавства та прецедентної практики ЄСПЛ щодо визначення повноважень адвоката у наданні професійної правничої допомоги свідку під час його допиту.

Виклад основного матеріалу дослідження. У кримінальному процесуальному законодавстві процесуальний порядок участі адвоката в допиті свідка врегульований лише однією фразою, де визначено, що свідок має право «користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката» (п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України) [1]. Водночас повноваження адвоката свідка під час допиту не закріплені ні у загальній нормі, яка б визначала його процесуальний статус (адже такої норми немає взагалі), ні

в нормах, які визначають процесуальний порядок проведення допиту.

Системний аналіз положень кримінального процесуального законодавства дав змогу Л.Д. Удаловій та О.В. Панчук дійти висновку про те, що адвокат має право лише бути присутнім на допиті та надавати у присутності слідчого консультації свідку [3, с. 101]. Враховуючи таку законодавчу регламентацію, науковці зауважили, що адвокат свідка не є повноцінним учасником допиту [3, с. 101].

Правова регламентація участі адвоката у допиті свідка не дозволяє йому ефективно реалізовувати право на професійну правничу допомогу та не відповідає вимозі правової визначеності законодавства, хоча відповідно до рішення Конституційного Суду України від 30.09.2009 року на державу покладаються обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня. Такі обов'язки зумовлюють необхідність визначення в законах України, інших нормативно-правових актах порядку, умов і способів надання цієї допомоги [4].

Варто погодитися з позицією науковців, які стверджують, що права адвоката свідка є похідними від статусу свідка [3, с. 72; 5, с. 127]. Права свідка закріплені у ч. 1 ст. 66 КПК України, і фактично всі положення цієї норми стосуються допиту. Це закономірно, адже свідок – це особа, яка викликана для давання показань саме під час допиту. Це може бути як допит, визначений у ст. 224 КПК України, так і усі його різновиди: одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, допит свідка під час досудового розслідування в судовому засіданні, допит свідка у режимі відеоконференції під час досудового розслідування, допит свідка у суді.

Проте під час визначення процесуального статусу адвоката свідка як учасника проведення допиту варто враховувати те, що він не може реалізовувати всі права свідка. Значну частину цих прав свідок може реалізувати лише безпосередньо, і їх реалізація не доручається адвокату.

До прав свідка, реалізація яких не може бути покладена на адвоката, варто віднести такі:

– право відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального

правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями ст. 65 КПК не підлягають розголошенню (п. 3 ч. 1 ст. 66 КПК України);

– право давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача (п. 4 ч. 1 ст. 66 КПК України);

– право користуватися нотатками і документами під час давання показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті (п. 5 ч. 1 ст. 66 КПК України);

– право на відшкодування витрат, пов'язаних із викликом для давання показань (п. 6 ч. 1 ст. 66 КПК України).

Перераховані права свідок може реалізувати лише самостійно. При цьому слід враховувати, що свідок, як правило, не має юридичної освіти і не завжди в змозі самостійно правильно оцінити певні обставини кримінального провадження, щоби зрозуміти можливість та доцільність реалізації своїх процесуальних прав. Тому під час проведення допиту адвокат повинен консультувати свідка щодо можливості та порядку реалізації його процесуальних прав, допомагати у реалізації цих прав, а також слідкувати за дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства особами, які здійснюють кримінальне провадження та проводять допит.

У адвокатських спільнотах досить поширеними є поради щодо контролю адвоката за дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства під час допиту [6]. Аналіз цих вимог дає змогу систематизувати їх у такі групи: вимоги щодо часу, місця та тривалості проведення допиту; вимоги щодо поінформованості свідка про підстави допиту та його процесуальний статус; дотримання кримінальної процесуальної форми проведення та оформлення результатів проведення допиту.

Під час допиту свідка адвокат має стежити за дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства, які визначають порядок проведення допиту, а у разі виявлення порушень – вживати заходів щодо їх усунення. Зокрема, якщо у протоколі допиту свідка адвокат виявить невідповідність показань, які надавав свідок, із відомостями, які зафіксовані у протоколі, то він повинен звернути на це ува-

гу та вимагати внести відповідні виправлення та доповнення до протоколу допиту.

Проте аналіз норм КПК України свідчить про відсутність правової визначеності у регулюванні повноважень адвоката свідка в разі виявлення порушень вимог кримінального процесуального законодавства під час допиту. Адвокат свідка не уповноважений на досудовому розслідуванні оскаржувати незаконні рішення, дії чи бездіяльність осіб, які здійснюють кримінальне провадження. Тому варто підтримати твердження І.В. Дубівки про те, що неможливість оскарження рішень, дії чи бездіяльності слідчого, прокурора, які стосуються інтересів свідка, є порушенням його прав, що потребує відповідних доповнень до ст. 303 КПК України [7, с. 184–185, 188].

Отже, в тих випадках, коли процесуальні права свідка мають реалізовуватися лише ним безпосередньо, професійна правнича допомога полягає у роз'ясненні свідкові суті цих процесуальних прав та порядку їх реалізації під час допиту, а також у контролі за дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства особами, які проводять допит.

Варто відзначити, що як у рішенні Конституційного Суду України, так і в рішеннях ЄСПЛ особлива увага приділяється гарантуванню реалізації права свідка не свідчити щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї. Зокрема, у рішеннях ЄСПЛ вказується, що право не свідчити проти себе є загальновизнаним міжнародним стандартом, який є основним складовим елементом поняття справедливого судового розгляду за ст. 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (п. 55 рішення у справі «Шабельник проти України» [8]).

Окрім цього, свідок вправі відмовитися від давання показань щодо відомостей, які згідно з положеннями ст. 65 КПК України не підлягають розголошенню. А відповідно до ч. 4 ст. 66 КПК України не можуть без їх згоди бути допитані як свідки особи, які мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв – без згоди представника дипломатичної установи [1].

У таких випадках адвокат має контролювати дотримання вимог кримінального процесуального законодавства, які стосуються імунітету свідка.

Ефективність реалізації права свідка на професійну правничу допомогу під час допиту насамперед залежить від можливості свідка проконсультуватися з адвокатом як безпосередньо перед проведенням допиту, так і під час давання показань. Зокрема, в рішенні ЄСПЛ у справі «Луценко проти України» вказано, що Н.Л. дав свої зізнавальні показання під час допиту його як свідка. При цьому свідок не мав передбаченого законом права проконсультуватися з адвокатом перед першим допитом (п. 50) [9].

Відсутність можливості спілкування перед допитом адвоката та його клієнта ставить під сумнів ефективність надання правової допомоги. Так, у рішенні ЄСПЛ у справі «Яременко проти України» зазначено: «той факт, що кожен із двох інших захисників, які представляли заявника, бачив його лише один раз і тільки під час допиту і що до допиту ніхто з них із заявником не бачився, найімовірніше свідчить про символічний характер їхніх послуг» (п. 90) [10].

Проте у КПК України відсутня чіткість законодавчої регламентації щодо необхідності забезпечення можливості спілкування свідка з адвокатом перед допитом. Так, якщо допит свідка не є невідкладним, то проблем щодо спілкування свідка з адвокатом перед допитом практично не виникає. Адже, отримавши повістку про виклик, яка за загальним правилом має бути вручена за три дні до дня явки на допит, свідок має достатньо часу, щоб зв'язатися із обраним ним адвокатом, повідомити його про виклик на допит, про кримінальне провадження, у якому викликається, та обговорити свою позицію стосовно певних запитань, які, ймовірно, будуть задаватися під час допиту.

Але якщо допит свідка є невідкладною слідчою (розшуковою) дією, то забезпечення участі адвоката на такому допиті та попереднє консультування адвокатом свідка становить певні труднощі. Адже потрібен певний час як для визначення адвоката, який буде надавати правову допомогу, так і для прибуття його на місце проведення допиту.

Водночас слід враховувати, що на момент допиту свідка, який проводиться на місці події чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, ще не відомо, які обставини будуть встановлені та чи не виникне в подальшому потреба у повідомленні підозри особі, яка

допитувалася як свідок. У зв'язку з цим у рішеннях ЄСПЛ наголошується, що право на правову допомогу має забезпечуватися з перших допитів. Цей стандарт ЄСПЛ вироблений ще у 1996 році у справі «Джон Мюррей проти Сполученого Королівства», де визначено, що поводження з особою на початкових етапах допиту в поліції може бути вирішальним для наступних етапів кримінального провадження. За таких обставин ст. 6 Конвенції зазвичай вимагає, щоб обвинуваченому було дозволено користуватися допомогою адвоката вже на початкових етапах допиту поліції (п. 63) [2].

Варто погодитися і з твердженням І.В. Глобюк про існування «латентного кримінального переслідування» – у випадках, коли проводиться «допит особи як свідка у разі, якщо є підстави вважати, що ця особа вчинила кримінальне правопорушення, однак доказів для повідомлення про підозру недостатньо (або у випадку, коли слідчий навмисне затягує повідомлення про підозру)» [5, с. 123–124].

Вищенаведене свідчить про необхідність законодавчого врегулювання питання щодо побачення адвоката та свідка перед початком проведення допиту. Певні спроби вирішення цієї проблеми було зроблено розробниками проекту Закону «Про внесення змін до статті 66 Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення права свідка на правову допомогу у кримінальному провадженні». У цьому законопроекті пропонується п. 3 ч. 1 ст. 66 КПК України викласти у такій редакції: «користуватися правом на отримання правової допомоги адвоката на першу вимогу і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості і тривалості» [11].

Варто зауважити, що в цьому положенні простежується копіювання правил вступу у процес захисника підозрюваного, обвинуваченого, визначених у ч. 5 ст. 46 КПК України. Використовувати аналогічне правило для формулювання повноважень адвоката свідка у кримінальному провадженні не можна. Фраза, що стосується побачень після першого допиту, не може стосуватися свідка. Слідчий, дізнавач чи прокурор не може впливати на зустрічі адвоката зі своїм клієнтом-свідком. Адже до свідка, на відміну

від підозрюваного чи обвинуваченого, не застосовується запобіжний захід, і він вільний у своїх можливостях зустрічатися як із адвокатом, так і з будь-ким іншим.

Враховуючи викладене вище, пропонуємо п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України викласти у такій редакції: «користуватися правом на отримання професійної правничої допомоги адвоката і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування».

Свідок може відмовитися від реалізації права на професійну правничу допомогу. Але така відмова повинна бути добровільною. У справі «Ростовцев проти України» ЄСПЛ нагадує, що відмова від права, гарантованого Конвенцією, повинна надаватися у недвозначний спосіб та супроводжуватися відповідними гарантіями (п. 29) [12].

Заслугує окремої уваги і те, що в правозастосовній практиці трапляються випадки, коли на місці події особу не допитують, а відбирають пояснення. Це зумовлено вимогами ч. 3 ст. 214 КПК України, де визначено, що здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається [1].

Оскільки під час виїзду на місце події відомості про кримінальне правопорушення здебільшого ще не внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань, то від осіб, які там перебувають, відбирається пояснення. В окремих випадках слідчий чи дізнавач не допитують особу, а також відбирають від неї пояснення з урахуванням перспективи повідомлення цій особі про підозру. Адже, відповідно до положень п. 1 ч. 3 ст. 87 КПК України, недопустимими є докази, що були отримані з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні [1].

Проте варто взяти до уваги те, що положення ч. 2 ст. 59 Конституції України «для надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» треба розуміти так, що особа під час допиту її як свідка в органах дізнання, досудового слідства чи дачі пояснень у правовідносинах із цими та іншими державними органами має право на правову (юридичну) допомогу від

обраної за власним бажанням особи в статусі адвоката [4]. Тобто право на професійну правничу допомогу є не лише у особи, яка допитується як свідок, а і в особи, яка надає пояснення органам досудового розслідування.

Так, відповідно до ч. 8 ст. 95 КПК України сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їхньою згодою пояснення, які не є джерелом доказів, крім випадків, передбачених КПК. А згідно з ч. 1 ст. 298-1 КПК України, під час досудового розслідування кримінальних проступків процесуальними джерелами доказів, крім визначених ст. 84 КПК України, також є пояснення осіб [1].

Водночас у КПК України відсутня регламентація процесуальної форми відбирання таких пояснень, а тим більше – забезпечення права на професійну правничу допомогу під час їх отримання. У зв'язку вищевикладеним пропонуємо визначити процесуальний статус осіб, які надають пояснення, та врегулювати процесуальний порядок відбирання пояснень із гарантуванням реалізації права на правову допомогу.

Надання свідку професійної правничої допомоги під час допиту не повинно обмежуватися лише присутністю адвоката на цій слідчій (розшуковій) дії. Адже це ще не гарантує ефективність надання правової допомоги. Для надання ефективної та реальної правової допомоги свідку адвокат повинен реалізовувати й окремі права свідка.

До прав свідка, здійснення яких не вимагає їх безпосередньої реалізації свідком та може бути доручено адвокату, варто віднести такі права, визначені у ч. 1 ст. 66 КПК України: знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні допитується свідок (п. 1); ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень (п. 7); заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом (п. 8); заявляти відвід перекладачу (п. 9).

Проте у КПК України немає такого законодавчого положення. Відповідні норми були у КПК України 1960 року, хоча кодекс був ними доповнений лише у 2010 році згідно із Законом

України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо права свідка на захисника та іншу правову допомогу» [13]. Згідно із цими змінами ст. 48 та ст. 167 КПК України 1960 року були доповнені положенням про те, що захисник свідка має право бути присутнім при допиті; надавати у присутності слідчого консультації свідку; ставити з дозволу слідчого запитання, що підлягають занесенню до протоколу допиту свідка, для уточнення і доповнення його відповідей; заперечувати проти незаконних дій слідчого щодо порядку проведення ним допиту; оскаржувати дії слідчого [13].

Проте у КПК України 2012 року аналогічні норми щодо повноважень адвоката свідка не збереглися, а висновки щодо окремих повноважень адвоката свідка під час допиту можна зробити лише на підставі системного аналізу норм КПК України. Тому виправданими є пропозиції науковців щодо унормування цієї прогалини кримінального процесуального законодавства [7, с. 188–189].

Висновки. Викладене вище свідчить про необхідність законодавчого визначення процесуального статусу адвоката свідка і наділення його такими процесуальними правами: 1) надавати консультації свідку як до початку проведення допиту, так і під час його проведення; 2) ставити з дозволу слідчого запитання свідку для уточнення і доповнення його відповідей; 3) заперечувати проти незаконних дій слідчого, дізнавача чи прокурора щодо порядку проведення допиту з посиланням на норму закону, яка порушується; 4) подавати клопотання щодо процесуального порядку проведення допиту, зокрема і застосування технічних засобів фіксації; 5) оскаржувати дії, рішення та бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, що стосуються порядку проведення допиту свідка. Окрім цього, адвокат свідка може користуватися процесуальними правами свідка, здійснення яких не вимагає їх безпосередньої реалізації свідком.

Отже, адвокат свідка має бути самостійним та повноцінним учасником кримінального провадження. Чіткість та однозначність закодкованої регламентації цих питань сприятиме наданню ефективної та реальної професійної правничої допомоги свідку під час допиту та буде гарантувати реалізацію засади верховенства права

Отже, адвокат свідка має бути самостійним та повноцінним учасником кримінального провадження. Чіткість та однозначність закодкованої регламентації цих питань сприятиме наданню ефективної та реальної професійної правничої допомоги свідку під час допиту та буде гарантувати реалізацію засади верховенства права

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>
2. Case of «John Murray v. the United Kingdom» (Application no. 18731/91): Judgment of the European Court of Human Rights of 8 February 1996. *European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-57980>
3. Удалова Л.Д., Панчук О.В. Надання свідку правової допомоги у кримінальному процесі : монографія. Київ : КНТ, 2014. 160 с.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30.09.2009 р. № 1-23/2009. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text>
5. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. 602 с.
6. Про захист на допиті свідка. *Адвокатська фірма «Столичний адвокат»* [сайт]. URL: <http://kievadvocate.com.ua/ua/2019/03/12>
7. Дубівка І.В. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 233 с.
8. Справа «Шабельник проти України» (Заява № 16404/03) : рішення Європейського суду з прав людини від 19 лют. 2009 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457#Text
9. Справа «Луценко проти України» (Заява N 30663/04) : рішення Європейського суду з прав людини від 18 грудн. 2008 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_458#Text
10. Справа «Яременко проти України» (Заява N 32092/02) : рішення Європейського суду з прав людини від 12 черв. 2008 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405#Text
11. Проект Закону про внесення змін до статті 66 Кримінального процесуального кодексу України (щодо забезпечення права свідка на правову допомогу у кримінальному провадженні). *Верховна Рада України* : [сайт]. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pF3511=66472
12. Справа «Ростовцев проти України» (Заява № 2728/16) : рішення Європейського суду з прав людини від 25 липн. 2017 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c55?find=1&text
13. Закон України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо права свідка на захисника та іншу правову допомогу». *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2395-17#Text>